

JULIEN GREEN:

A KÜLÖNÖS UTAS

Öt perce várt már a rakodóparton a *Bonne Espérance* előtt és a hatalmas hajóorr teljesen eltakarta előle az öblös folyamtorkolatot. Körülötte utcagyerekek játszottak a szénrakások és a hordógulák között. A kiabálás és nevetés kétségtelenül eljutott füléhez, de úgy látszott, mintha semmit sem látna és fejét mellére hajtotta. Nagy szál ember volt, kopottas kabátot viselt és a hatalmas zsebekbe süllyesztette kezét; kalapjának karimája szemére borult és eltakarta arcát. Mozdulatlanul állt, lábánál hatalmas utibőröndjével.

Mikor érte jöttek, ő maga fogta meg bőröndjét, amelynek súlyától megremegett a csuklója és ment vezetője után a keskeny pallón és a hajó fedélzetén keresztül. Kabinjához vezették.

Mikor egyedül maradt, becsukta a kerek ablakot, rácsavarta a biztosítózárát is, eléje húzta a kicsiny vászonfüggönyt és levette a kalapját. Negyvenes férfi volt, szomorú képű, szabályos vonásokkal, ráncok nélkül, de kora meglátzott szemének bizalmatlan és bátortalan kifejezésén és a bőr színének nem fiatalos árnyalatán. A keskeny ágyra felrántotta csomagját, aztán kinyitotta és szedegette kifelé a holmiját olyan valakinek a mozdulatával, aki el van szánva, hogy egy percre sem marad tétlen és eltereli gondolatait, elfoglalva magát valami könnyű kézi munkával. Este felé a kapitány megkérdezte egy matrózzal, hogy az ebédlőben vacsorázik-e? Nem felelt azonnal és tudni akarta előbb, hány óraker szedi fel a horgonyt a *Bonne Espérance*. Azt a választ kapta, hogy még az éjjel, tizenegy óraker.

„Jó, mondotta, nem fogok vacsorázni.”

És nem mozdult fülkéjéből.

Másnap Suger kapitány magához kérte. A kapitányban egészen a faragatlanságig ment az őszinte emberek tulajdonsága. Egész kereken megmondotta utasának:

„Uram, ön tudja, hogy úgyszólván sohasem veszek utast a fedélzetemre. A szabályzat kétségtelenül megengedné, de az én hajóm mindenek előtt kereskedelmi hajó. Az ön kedvéért kivételt tettem.”

Félbeszakította beszédét, mintha időt akarna engedni a *Bonne Espérance* egyetlen utasának, hogy köszönetet mondjon. De az ember nem szólt semmit. A kapitány zsebre vágta kezét és egy kissé csúfondáros képpel hintázta magát lábujjhegyén.

„Kénytelen leszek elkérni az iratait”, mondotta végül.

„Megmutathatom önnek, ha szükségesnek találja” felelte szelíden az utas.

„Itt mindig az szükséges, amit én akarok” válaszolta a kapitány ugyanolyan hangon.

Csönd volt, amíg az ember megigazította orrcsipetőjét és kabátja belső zsebében kotorászott. Előhúzta útlevelét és kinyitotta. A kapitány elvette és igen nagy figyelemmel vizsgálta. Kerek képére a kíváncsiság ezer apró ráncot húzott, szeme pedig mohón tapadt mindenre.

„Furcsa egy ötlet kereskedelmi hajón utazni, mondta végül és visszaadta utasának az útlevelét... Tudja, hogy hús napba telik.”

„Tudom”, mondta a férfi.

És becsukta útlevelét.

„Természetesen ez valamivel olcsóbb, kezdte újból a kapitány kissé elhúzva száját... Biztosan ezért...”

Nem fejezte be a mondatot és egészen lábújjhegyre állt, mintha meg akarná várni, mielőtt talpára visszazöttyen, hogy az utas valami magyarázatot adjon. De a férfi hallgatott.

„Egyébként, szót a kapitány, ez nem tartozik rám...”

Rántott egyet a vállán és hátat fordított utasának. Ez visszament fülkéjébe..

Hatalmas nyersanyag-rakománya csaknem szilárd helyzetet biztosított a *Bonne Espérance*-nak, habár a tenger viharos volt és a hajó haladt, nehéz és lassú járással, a komor égbolt alatt. Az első napok elég keservesek voltak az utasnak. Egyáltalán nem volt tengerész-természet; még abban is kételkedhetett az ember, ha bizonytalan járását és nyugtalan arckifejezését látta, hogy vajjon tette-e valaha is lábát hajófedélzetre. A nap legnagyobb részét kabinjában töltötte, ahol, úgy látszik, jól érezte magát. Vannak emberek, akiknek megvan az a képesség vagy tehetség, hogy mindenütt be tudnak rendezkedni, még pedig úgy, mintha mindörökké berendezkedtek volna. Hogyan csinálják? Az az ő titkuk. Elég, ha pár tárgyat máshová tesznek, ha megváltoztatják egy bútor helyét és megmagyarázhatatlan módon a szállodaszoba, ahol csak egy éjszakát töltenek, olyan, mintha hosszú idő óta az övék, a lakásuk lenne, amelyből sohasem fognak elköltözni. Kétségtelenül van bennük valami, ami szembe helyezkedik a változás gondolatával és ez a valami igyekszik mindannak, ami körülveszi őket, megadni valamikép a véglegesség látszatát. Talán ilyenfajta ösztönös érzés vitte rá a *Bonne Espérance* utasát arra, hogy, amennyire csak lehetséges volt, megváltoztassa fülkéjének képét. A fekvőhelyre rádobta saját sárgás-barna takaróját és így elfedte a hajóstársaság monogrammos paplanját. Ép így levette a fejta-masztó terítőt, amely a karosszék támláján ugyancsak a színes, hímzett monogrammal hivalkodott. A cipők helyének szánt kis deszkára néhány könyv került. Az asztalt pedig egy sarokba állította: — ott, ahol eredetileg állt — a szó-

nyegen maradó fehér folt nyilvánvalóvá tette, hogy az asztal csak bitorolja ezt a helyet. Ahová most állította, egy, a rendnél valamivel erősebb ingás biztosan felborította volna, de az utasnak csak nagyon korlátolt ismeretei voltak a tengeréről.

Az út kezdetén oly erővel verte a zuhogó eső a *Bonne Espérance*-ot, mintha egyetlen vágya az lett volna, hogy a hajót visszakényszerítse kikötőjébe. De volt-e arra valaha is példa, hogy egy hajó az eső miatt visszaforduljon? A kapitány csak nevette ezt a borzalmas időt. „Ezt biztosan magának köszönhetjük”, mondta arcátlanul az utasnak, ha véletlenül találkoztak a folyosón. Ilyenkor a nagy, sovány férfi megigazította orrcsiptetőjét és köhögéshez hasonló, örömtelen mosolyra nyílt a szája. Egy nap a kapitány nyers, kedélyes hangon szólt rá:

„Tudja, maga a vendégem; ezentúl az én asztalomnál kell étkeznie.”

Kis, kövér kezét hátul összetette és neveltségesen kiszámított hangon folytatta:

„Ez nincs kedvünkre, úgye?”

A férfi tiltakozása jeléül, megrázta fejét.

„Mondja csak, szolt hirtelen a kapitány, szokott maga beszélni is néha?”

Három nappal előbb még nem kockáztatott volna meg egy ilyen bizalmas és szemtelen kérdést. De, amint kifelé mentek a nyílt tengerre, egyre fontosabb személyiségnek érezte magát: ötven tengeri mérföldnyire a francia partoktól joga volt ilyen tréfához. A férfi elhúzta a száját nevetés helyett és, miután köszönt, visszahúzódott.

Ettől a naptól fogva egy asztalnál érkeztek a hajó elején lévő szobácskában. A nagy, kerek ablakokon át látni lehetett teljes egészében a láthatár nyugtalan vonalát. Erős, nyers fény világította meg az egymással szemben ülő kapitányt és utast.

„Itt, mondogatta Suger hátravetve magát székén, igazán érzi az ember, hogy tengeren van: egy mozdulatot sem tehet anélkül, hogy ne látná.”

És bizalmasan elmondotta, hogy az egész hajón leginkább ezt a helyet szereti, itt érzi magát legjobban. Azt lehet mondani, születésétől fogva, tengerész volt: a szárazföldet, a városokat nem szerette. Csak hajójának magányát szerette.

„Biztosan azt gondolja rólam, hogy vidám ember vagyok, mert tréfálkozom, mondotta. Alapjában véve a búskomor emberek vidámsága van meg bennem.”

És mintha ez a bizalom megérdemelné a másik bizalmát, hirtelen hátravetette fejét és felkiáltott:

„És ön! Beszéljen valamit magáról! Sohasem szól egy szót sem.”

Ez igaz volt. A férfi egy szót sem szólt. Csendben evett, orrcsiptetőjén át nézte a kapitányt, felkapta a fejét, de hang

nem jött ki belőle. Pedig nem is látszott félénknek; szemében megvolt a rövidlátók merész kifejezése, akik nem kételkednek benne, hogy a világon mindenki ismeri ezt a tökéletlenségüket és ennél fogva tudják azt is, hogy kénytelenek mereven nézni az embereket, ha tisztán akarják őket látni. Néha mégis átsuhan valami az arcán, de ez túlságosan gyorsan történt ahhoz, hogy a kapitány megfigyelhesse. Talán valami hirtelen rosszul lett következménye volt? Hirtelen lesütötte szempilláit, szembogara elhomályosodott s mintha kitágult volna. Borzalmas kétségbeesés terült arcvonásaira, egy pillanatig tétovázva lebegett s csaknem azonnal el is tűnt egy arcrándulással. Ilyenkor az utas mindig levette orrcsiptetőjét és kissé lehajtotta fejét.

Ebédjük végénél tartottak és a kapitány késével játszott: a mutatóujján egyensúlyozta.

„Hát igen, ismételte, ön soha sem szól egy szót sem. De azért én reménykedem. Még egy pár nap a tengeren, és beszédesebb lesz.”

Az utas vállat vont, levette szemüvegét és megtörölgette. Mintha azt mondta volna: „Majd meglátjuk.”

A kapitánynak kétségtelenül igaza volt. Egy hét egy teherhajó fedélzetén, vagyis az utas számára a körülbelül tökéletes magány, megváltoztatja az embert. Még a búskomorak sem tudnak ellentállni. Beszélni kell, ismeretséget kell kötni, barátokat kell keresni, még ha megérkezéskor a kikötőben örökre el is hagyjuk őket. De nem különös, hogy öt vagy hat napi tengeri utazás után az ember egyre kevesebbet gondol a kikötőre és hajlamos egészen meg is feledkezni róla ép olyan mértékben, mint ahogy feléje közeledik? Az út egyhangúsága megszállja az embert és ezzel együtt az a különös gondolat is, hogy ami már oly számos órán át tart, az nem is szünhetik meg soha. Ha legalább volna egy percnyi gondolatokat elterelő esemény, ha egy sziget mellett haladnának, ha lehetne látni a messzeségben a szárazföld egy csücskét; de semmi sem zavarja meg a végtelen vonalat, melyet látni felébredéskor, az étkezések alatt, az egész napon át. Ideges természet számára ez a látvány nagy megpróbáltatás, csaknem kín. Ezért vágyódnak a hajó fedélzetén az emberek társaik társasága után, mintha az volna az üdvösségük, még akkor is, ha megvetik őket, még ha gyűlölik is őket; mert kell, hogy éljenek, hogy megmeneküljenek a napok összemorzsoló unalmától, a tengertől, ettől a *leviathan*-tól, mely őket vigyázza és csendben követi.

Említettem, hogy a *Bonne Espérance* Franciaországból Amerikába ment? A leghosszabb utat választotta és egyenesen Savannába tartott. A kapitány már régen megalkudott a tengerrel és amennyire lehetett, segített magán: elbeszélgetett a legénységgel vagy, ha véletlenül akadt, az utasokkal. Egy utas nagy szerencse volt. Mint olyan sok középszerű ember, akik elolvastak egy pár regényt, a kapitány is nagyra

tartotta pszichológiai érzékét és élvezettel figyelte meg környezetének tagjait. Hitte magáról, hogy megvan benne az éleslátás és biztosra vette, hogy pár nap alatt meg tudja találni az általa megfigyelt emberek *képletét* (mi is azt a szót használjuk, amelyet ő annyira szeretett). Nem merném azt állítani, hogy írásban is lefektette megfigyeléseit, de minden esetre hajlamos volt erre is. Mikor már kiadta mindenkinek a parancsot, ellenőrizte a szolgálatot, ott állt előtte még mindig a hosszú nap, amit valamivel ki kellett töltenie. Így aztán az utas értékes szórakozást nyújtott neki. Szerencsésnek érezte magát, hogy a hajóján van, mint ahogy a geometriával foglalkozó tudós dörzsölgeti a kezét egy nehéz probléma előtt. Jól meggondolva a dolgot, kedvére volt utasának hideg modora, hallgatása, mely eleinte bosszantotta, sőt zárkózottsága is, mely, mindent összegezve, elnyújtotta és érdekesebbé tette a játékot.

De az utas, úgy látszott, el volt szánva a hallgatásra. Szemmel látható volt, hogy a kapitány kutató tekintete nincs inyére meg az is, hogy az étkezések idejét végtelenül kellemtelennek találta, de igyekezett, hogy semmi se látszódjék meg ezekből az érzelmekből és ami mégis észrevehető volt, az akarata ellenére látszott. Ha a kapitány valóban olyan jó megfigyelő lett volna, mint amilyennek magát tartotta, az utas egészen biztosan félt volna tőle: de a jó ember hamis nyomon járt és azt hitte, hogy egész egyszerűen valami gőgös embergyűlölővel akadt dolga. Igen örült ennek a felfedezésének és roppant öröklődött, hogy ügyes kérdéseket tegyen fel, melyek hízelegnek az utas hiúságának s egyszerűsmint ráveszik őt, hogy bizalommal beszéljen önmagáról. Ez a módszer sem vezetett sikerhez, mint ahogyan nem volt eredményes ezt megelőzően a kapitány goromba viselkedése és aprólékos vallatása sem. Az utas nem szólt semmit; csak, mikor a kapitány már túlságosan nógatta, lehajtotta fejét, mint ahogy hirtelen szélrohamban az ember le szokta szegni a fejét.

Most derült volt az ég és mintha a *Bonne Espérance* gyorsabban haladt volna. Langyos idő volt. A hajó orrán megtörő habok alig zavarták meg az uralkodó csendet. De az utas nem hagyta el kabinját. Úgy látszott, egyedül ott talál békességet. Azt mondhatta volna az ember, ha a kicsiny fülkén kívül mindentől félnie kellett és, ha kilépett az ajtón, élete veszélyben forgott. A fedélzeten járó matrózok néha megláttak az egyik kerek ablakban egy sáppadt, bizonytalan tekintetű arcot, amely hirtelen ijedten visszahúzódott.

Eleinte értetlenül állt a kapitány ez előtt a konok hallgatás előtt; később haragudott érte. Meghívta ezt az embert az asztalához, őszintén beszélt vele, mint valami barátal, régi barátal, sok mindent elmondott neki a saját életéből és mit kapott mindezért cserébe? Semmit. Kétségtelenül érde-

kes dolog behatolni egy hallgatag ember titkaiba pusztán a megfigyelés és okoskodás segítségével, de a harmadik hét végén a kapitány torkig volt vele. Volt valami elijesztő hét utas mogorva arcán és hallgatása sem volt többé érdekes.

Az utazás végére járt; néha egy-egy tengeri sirály, a közeli szárazföldek hírhozója, már lecsapott a fedélzetre, hogy tüstént tovaszálljon töröttvonalú szárnyának lomha csapásaival. Egy nap, mikor felkelt az asztaltól, a kapitány odaállt utasa elé, aki egy szót sem szőtt egész étkezése alatt. Lábujjhegyre állt, aztán újra a talpára ereszkedett.

„Tudja, holnapután megérkezünk”, mondotta.

A férfi felemelte a fejét. A kapitány szigorú arckifejezése kétségtelenül megijesztette. Elhúzta a száját, levette orrcsüptetőjét és elhaló hangon válaszolta:

„Tudom.”

Annaira megtörtnek látszott, hogy a kapitány ingerült-ségét elmosta az együttérzésnek hulláma.

„Nincs valami baja?” — kérdezte Suger egy pillanatnyi várakozás után. „Nem beteg?”

A férfi a fejét rázta.

Amint fülkéje felé ment, a hajó váratlan ingása eltaszította a faltól, amelyhez támaszkodott és nekilökte az egyik fedélzetre rakott mentőcsónaknak. Görcsös mozdulattal kapaszkodott meg a kötélzetben és olyan ember borzalmával tekintett a tengerre, mint aki hirtelen a halállal találja magát szemben.

„Ne féljen semmitől”, kiáltott rá a kapitány, aki szemmel kísérte. Odament hozzá és segítette, amíg kabinjához nem ért.

Ez a nap is elmúlt, mint a többi, azzal a különbséggel, hogy a kapitány a szokottnál kevesebb kérdést tett fel. Látszott rajta, hogy megalkudott ezzel a szótlansággal, melyet legyőzni nem tudott, sőt, becsületére legyen mondva, kedélyes hangulatban kedvesebb akart lenni, mint eddig volt. Talán az utas teljesen letört arckifejezése hatotta meg? Néha titokban rápillantott és gyászosan kapkodta fejét. Az utas igen keveset evett és csaknem egész idő alatt a tányérjára görnyedt, kezével fáradhatatlanul dörzsölgetve térdeit. Gondos és szegényes öltözéke után, hosszú magasan gombolódó kabátjáról tanárnak nézhette volna az ember. Az utolsó nap ködös, de nyugodt tengerre virradt és midőn a két ember utoljára asztalhoz ült, az ég ragyogott: a friss szellő illatgomolyagot hozott, amelyekben mintha fel lehetett volna ismerni a földnek és a fáknek boldogító szagát.

„Hát akkor, mondta a kapitány bort töltve vendégének, váljunk el mint jó barátok: igyunk egymás egészségére.”

A férfi bamba, szenvedő képet vágott. Felemelte poharát, egy pillanatig a levegőben tartotta, aztán hirtelen elejtette az abroszra és a szőnyegre.

„Valamit meg kell mondanom önnek”, mormogta.

Elsáppadt és megismételte hangosan, amit mondott, mintha attól félt volna, hogy a kapitány nem hallotta. Ez a meglepetéstől és a boldogságtól nem tudott hova lenni.

„Nocsak, mondta nevetve, hát nem megmondtam önnek? Tudtam én, hogy a végén mégis csak beszélni fog. Ismerem én a tengert!”

Harsány nevetésében egy csöpp kényszeredettség is csengett.

„Nyugodjék meg, folytatta, látva, hogy az utas reszket. Nekem mindent el lehet mondani. Valóságos mintaképe vagyok a gyóntatónak.”

Ekkor az utas az asztalra tette két kezét és olyan ember mozdulatával hajtotta előre fejét, mint aki lelkébe mélyed. És elmondotta történetét.

Mikor végighallgatta, a kapitány letette poharát és így szólt:

„És aztán?”

„És aztán, ez minden”, felelte az utas.

Micsoda? kiáltott fel Suger, és ezért vándorol ki? Megbolondult? Nyugodtan élt Franciaországban...”

„Nem voltam nyugodt.”

„De lehetett volna. Senki sem gyanakodott önre.”

Az utas fejét rázta.

„Ugyan, folytatta a kapitány, van még valami más is, biztosan. Ez magában még alig nevezhető bűnnek!”

Ezekre a szavakra az utas hirtelen felemelte a szemét és a kapitányra nézett. Halántékát kiverte a verejték. Egyszerre ökölrel az asztalra ütött és felkiáltott:

„Amit most önnek mondtam, az mind hazugság. Becsaptam. Én nem vagyok bűnös.”

„Hát akkor mi az ördögnek meséli nekem ezt?” kérdezte a kapitány.

„Mert rákényszerített. Folyton engem néz, mindenféle kérdéseket tesz föl, olyan, mint valami rendőr, aki a gyilkost keresi. Mondtam valamit, ami éppen az eszembe jutott.”

Még egyszer az asztalra ütött öklével és elcsukló hangon kiáltotta:

„Féltem. Megijesztett. Üzleti ügyeim miatt megyek Amerikába. Egyáltalán nem vagyok gyilkos.”

A kapitány nyugodt arccal vont a vállát és mosolygott.

„De igen, mondta, de nincs semmi oka, hogy tőlem féljen. Én nem árulom el.”

Az utas lehajtotta fejét és orrcsüptetője lehullt az asztalra. Ebben a pillanatban a sziréna hangja hasított bele a levegőbe, azután valaki elkiáltotta magát a hajó orrában: „Föld!” A kapitány egy ugrással talpon volt és kipillantott az egyik ablakon.

„Föld.” Mondta ő is. Hozzátette:

„Köszönöm szépen! Már tíz perccel ezelőtt láttam.”

És fontoskodó képpel kilépett az ebédlőből.

Lement a kis lépcsőn, amely a fedélzetre vezetett és parancsokat osztogatott a járó-kelő legénységnek. A kémények körül vad rikácsolással madarak keringtek. A láthatáron egy sötétebb csík jelezte Amerikát.

Ekkor a kapitány visszafordult az ebédlő felé, melynek hat ablaka látszott és kezét két oldalt szája mellé téve, boldog hangon kiáltott:

„Hahó! Utas! Megérkezünk!”

De az utas már néhány perce halott volt.

Zigány Miklós fordítása.

TŰZ TAMÁS:

NYUGTALANSÁG

Gyémántmezőkön bolygok én,
kalandorok dús álma úz.
Kopott kövekben szunnyadoz
a sárga tűz.

Hétköznapok hűs fővenyén
keringek körbe hallgatag.
Aranyló fényben álmodik
az őszanyag.

A tűnő órák tengerén
két mozdulat közt rámköszönt
s fehér tűzével hívogat
a drágagyöngy.

Barátaim, ne bántsatok,
ha lelkem nyugton nem marad:
az álmaimból rámragyog
a zöld smaragd.

Elomló víz az életem,
az ujjaimon átzokog
s aranyhomokká szűröm át,
míg álmodok.

Anyám, ki rettegsz szívemért,
ne sírj, ha egyszer nem találsz,
ha nem tér vissza bús fiad,
a gyöngyhalász.